

СВОЄРІДНІСТЬ МІФУ ПРО ГІПЕРІОНА У РОМАНІ ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО «ГІПЕРІОН»

Аналізується специфіка реінтерпретації античного міфу про Гіперіона в американській літературі XIX ст. на матеріалі роману Генрі Лонгфелло «Гіперіон». Ця специфіка американської версії міфу розглядається як результат взаємодії «свого» з європейською традицією сприйняття та художнього відображення історії про Гіперіона.

Ключові слова: Лонгфелло, неоміф, Гіперіон, міфологічні мотиви, романтизм, літературна інтерпретація.

Анализируется специфика реинтерпретации античного мифа о Гиперионе в американской литературе XIX в. на материале романа Генри Лонгфелло «Гиперион», 1839. Эта специфика американской версии мифа рассматривается как результат взаимодействия «своего» с европейской традицией восприятия и художественного отображения истории о Гиперионе. Используя традиционные богоборческие мотивы, Лонгфелло создает неомиф о величии человека, достигающего счастья «своим» трудом – self-made man. В этом видится один из смысловых акцентов именно американской версии мифа о Гиперионе. По-американски Лонгфелло наполняет его как дидактизмом – следствием пуританского фермента литературы США, – так и характерным для нее оптимистическим пафосом. Автор также раскрывает в романе свои взгляды на пути формирования американской культуры и литературы в частности, и по-романтически трактует роль творческой личности в истории.

Ключевые слова: Лонгфелло, неомиф, Гиперион, мифологические мотивы, романтизм, литературная интерпретация.

This article is focused on interpretation of the ancient myth about Hyperion in 19th century American literature, and in the novel by Henry Longfellow *Hyperion*, 1839 in particular. The specificity of the American version of the myth is seen as a result of interaction between «own» and European tradition of perception and artistic reflection of the story about Hyperion. By using traditional theomachist motifs, Longfellow creates a new-myth about a man who achieves happiness with his «own» efforts and labour – about a self-made-man. This highlights one of typically American emphases on interpretation of the myth. Following the American tradition, Longfellow fills it with didacticism, characteristic to the puritan literature in the USA, as well as with optimistic pathos. The author also shares his views on ways of young American culture and development of American

literature. Besides, Longfellow provides a romantic interpretation of artistic personality's exceptional role in history.

Key words: Longfellow, new myth, Hyperion, mythological motifs, romanticism, literature interpretation.

У фокусі дослідження, що пропонується, – специфіка інтерпретації традиційного міфу про Гіперіона в американській літературі XIX сторіччя на матеріалі роману романтика Генрі Лонгфелло «Гіперіон» («Hyperion», 1839). Метою є визначення своєрідності літературної інтерпретації традиційного міфу про Гіперіона, здійсненої Г. Лонгфелло.

Актуальність роботи зумовлена сплеском інтересу до літературної міфотворчості та створення неоміфів, що триває з кінця XX сторіччя. Творчість Г. Лонгфелло популярна у всьому світі, проте автор більш відомий як поет; роману «Гіперіон» літературознавці присвячують замало уваги, а в українському літературознавстві про нього практично нічого не відомо. Цей твір не було перекладено жодною зі слов'янських мов. В Україні та країнах СНД поки що немає фундаментальних наукових праць, присвячених «Гіперіону» Лонгфелло. За кордоном роман також викликав дуже стриману реакцію літературознавців та критиків, він розглядається у загальних оглядах творчості письменника, здійснених П. Кентом, К. Б. Уільямсом та іншими [5; 8]. Роману присвятили фрагменти своїх наукових праць дослідники XXI ст. Б. Адамс та В. Захаразевич, проте досконало він ще не був вивчений.

Традиційні міфологічні мотиви знаходять своє відображення у культурі різних країн дуже швидко. Так, міф про Гіперіона знайшов живий відклик у творчості європейських романтиків, захоплених бунтарськими ідеями після Великої французької революції, і, як відомо, він став основою роману Фрідріха Гельдерліна «Гіперіон», 1797 та поем Джона Кітса «Гіперіон», 1818 і «Падіння Гіперіона», 1819.

Гельдерлін у своїй версії міфу в романі «Гіперіон» зобразив проблеми, характерні для сучасної йому Німеччини, крізь призму подій у Греції VIII сторіччя. Для характеристики головного героя роману – юнака Гіперіона – найважливішим стає те, що він є бунтарем та борцем за особисте щастя та долю Греції. Його стремління змінити долю на краще підвищені, а потенціал до здійснення задуму надзвичайно великий. У цьому міфологічному герої-титані автор ніби шукає аналогії з тим, що б він хотів побачити в Германії, яка переживає крах за відсутності справжніх героїв, які б могли справді щось змінити на краще. Покинутий навіть найдорожчими людьми, Гіперіон, як і сам Гельдерлін, розчаровується у своїх мріях про перемогу у революційній боротьбі, він хоче відринувати світ, і пріоритетом для нього стає самовдосконалення та єдність з природою. Так у романі реалізується характерний для європейських романтиків конфлікт устремління та дійсності.

Дж. Кітс у поемі «Гіперіон» переосмислює традиційний міф теж у романтичному ключі і ставить у центр нової інтерпретації Гіперіона – ідейного та діяльного лідера титанів, що надихає їх на боротьбу. Проте у поемі також реалізована романтична іронія: повстання приречене на провал, бо неминучість зміни старого новим, кращим – центральний мотив поеми Кітса. Приреченість боротьби титанів на поразку стає ілюстрацією романтичного сприйняття грандіозної ідеї історичного прогресу. Кітс вірить у необхідність еволюції людства до досягнення ним ідеалу абсолютної краси та гармонії. Він також вважає, що поети найбільш наближені до цього ідеалу, перетворюючи поему на естетичну утопію. Але всі ці устремління винесені за рамки реальності, у якій романтичні поети та герої не бачать можливостей для здійснення своєї мрії.

Для європейських романтиків звернення до античного міфу було необхідно для осмислення того, що вони бачили у реальності: великі мрії й устремління лю-

дини перетворювалися на прах, все було приречено на провал. Проте міф про Гіперіона вийшов за межі континенту, розповсюдившись у Америці.

У 1839 році романтиком Генрі Водсвортом Лонгфелло було написано роман, який також носив назву «Гіперіон» («Hyperion»). У своїй творчості американський автор спирався вже не лише на античний міф, а й на традицію, яку заклали європейські інтерпретації міфу, дискутуючи з нею та стверджуючи іншу точку зору – про те, що людина може змінити світ

Твір належить до раннього періоду творчості письменника та є унікальним у його творчому здобутку, бо написаний у романному жанрі, незвичному для читачів Лонгфелло, яким він був відомий перш за все як один з найкращих поетів свого часу. Його вірші, поеми та переклади визнані у всьому світі, у той же час прозові твори автора знаходяться у тіні його поетичних звершень, бо одразу ж після виходу зазнали нищівної критики сучасників [5], таких як Едгар По, який прийшов до висновку, що книга була «без структури, без форми, без початку, середини або кінця» [7].

У центрі роману Лонгфелло «Гіперіон» – молодий американець на ім'я Пол Флемінг, людина в глибокій печалі, що подорожує Німеччиною, намагаючись позбавитися смутку, спричиненого смертю близького друга. Книга фокусується на духовних пошуках героя, які приводять його і до нових друзів, і до нерозділеного кохання. Флемінг нібито звичайна людина, вихвачена з натовпу, проте, що характерно для романтичних героїв, він має гострий розум та тонко відчуває навколишній світ, який хоче змінити на краще. Він, як і протагоністи Гельдерліна та Кітса, стає новим «Гіперіоном» у романі, центром неоміфу Лонгфелло – міфу про звичайну людину, якій під силу змінити світ.

Проте у порівнянні з попередніми інтерпретаціями міфу в європейській літературі, зв'язок роману з традиційним міфом не так сильно впадає у вічі. Якщо у поемі Джона Кітса була представлена обробка міфологічного сюжету з використанням традиційних міфологічних героїв – титанів та богів-олімпійців, образів та мотивів античного міфу, а у Фрідріха Гельдерліна з міфом були пов'язані ім'я головного героя Гіперіона, місце дії першої частини роману (Греція) та духовний розвиток головного героя, процес зміни старих ідеалів у його душі новими, який повторював міфологічний сюжет: повалення – бунт – поразка, то у роману Генрі Лонгфелло зв'язок з міфом на перший погляд взагалі відсутній. Проте це не зовсім так. Паралель з античним міфом присутня у романі на трьох рівнях, які ми розглянемо далі.

Як і в європейських літературних інтерпретаціях міфу, перша проекція міфологічних мотивів на текст твору пов'язана з образом головного героя. Для Гельдерліна та Кітса, що знаходилися під впливом Великої французької революції, образ титана Гіперіона – це насамперед образ бунтаря, сильної та вільної особистості, готової піти на ризик та самопожертву заради майбутнього. Вони бачили у титані ті риси, які вважали за необхідне мати молодому ентузіасту, що хоче змінити світ та суспільство, якому так необхідні зміни на краще. Лонгфелло ж створював свій роман на декілька десятиліть пізніше, коли революційна гарячка встигла стихнути. До того ж, він є носієм американської культури, для якої свобода та демократія були основними, і, здавалося, здійсненими засадами з самого початку розвитку країни, а потреба у змінах не назріла так гостро. Тому його герой трохи м'якший та спокійніший. Проте ознаки романтичного світовідчуття американського автора знаходять свій прояв у його особливій увазі до головного героя, до його почуттів та світу його душі. Пол Флемінг – це також мрійник, що живе у світі книг, філософії та власних думок, до того ж, він людина почуттів. Історія титана Гіперіона повторюється скоріш у його духовному та моральному розвитку.

Так, на початку роману ми бачимо нашого героя «поваленим у Тартар» скорботи й туги за померлим другом: «The friend of his youth was dead. The bough had

broken «under the burden of the unripe fruit» [6, с. 5]. Це нагадує початок античного міфу про Гіперіона, а також однойменної поеми Джона Кітса, де титани, повні розпачу, потрапляють до їхньої вічної в'язниці:

Deep in the shady sadness of a vale
Far sunken from the healthy breath of morn,
Far from the fiery noon, and eve's one star,
Sat gray-hair'd Saturn, quiet as a stone [4]

Флемінг прилаштовується до нового життя, відправляється у мандри, веде бесіди з друзями, аналізує рухи власної душі. Увесь цей час він збирається з силами для чогось величного, що підійме його душу на новий рівень, змусить знов відчувати та знов жити повним життям. Герой і дійсно підіймається над скорботою, коли до його душі приходить велике почуття кохання. Любов до Мері – дівчини, яку він зустрічає у мандрівці – підвищує та очищує його, змушує душу ожити наново, наповнюючи нарешті спокоєм, якого так шукала його невгамовна натура: «He had seen more clearly the vision, and his restless soul calm. He felt it; and was happy in the feeling» [6, с. 314]. Саме це почуття ніби підіймає героя до неба: «Sometimes it is all gladness and sunshine, and Heaven itself lies not far off» [6, с. 316]. Так незвично реалізується міфологічна сцена повстання Гіперіона – не революційною боротьбою, а «повстанням» почуттів протагоніста роману проти сірості буденності, які змінюють його світовідчуття та перетворюють реальність.

Як міфологічне повстання Гіперіона проти влади богів-олімпійців приречене на невдачу, так і почуття Пола Флемінга не знаходять відгуку. Мері не відповідає йому взаємністю та відмовляє: «The hearts of some women... are moved only by the breath of a storm, and not so easily lulled to rest. And such was the proud heart of Mary Ashburton. It had remained unmoved by the presence of this stranger; and the sound of his footsteps and his voice excited in it no emotion» [6, с. 385] Так руйнуються надії Пола на щасливе майбутнє, як рушаються надії античного титана на повернення свободи та минулої могутності.

Проте, Лонгфелло налаштований більш оптимістично. Цим оптимізмом пронизана уся творчість письменника, виділяючи його з ряду інших американських письменників, що оспівували «темний світ», таких як Е. По, Н. Готорн, Г. Мелвілл. Квінтесенцією цієї полеміки став «Псалом життю». Багато ідей, відображених у ньому з'являлися вже в «Гіперіоні»: «Дій – і дій лише сьогодні! Вір у себе і в Творця!»[2] Тобто, Лонгфелло вірить у здатність будь-якої людини змінити світ, якщо вона захоче та буде діяти, а не сподіватися лише на долю та бога.

У романі «Гіперіон» Лонгфелло також надає перспективу ясного майбутнього. Якщо античні титани, зазнавши поразки, вимушені страждати вічно, то Флемінг врешті знаходить свій спокій. За стражданням та біллю приходить угамування та загоєння душевних ран: духовний цикл героя замикається та виходить на новий виток, як у Кітса нове покоління богів стало новим витком еволюції. У кінці роману на Флемінга, який зміг знайти у собі сили та продовжувати шлях у майбутнє вже на батьківщині, чекає порозуміння з самим собою та сходження божественного одкровення. Тобто, автор доходить висновку, що кожен – сам творець власної долі. Лонгфелло не вірить у долю чи у те, що усе дає бог. Він вважає, що варто знайти у собі сили, піднятися та рухатися далі, тільки так людина може віднайти свою дорогу до щастя.

Підказки щодо асоціації з античним міфом дає нам сам автор. По-перше, це назва роману, що одразу вводить до роману міфологічний пласт. У тексті згадка про міфологічного титана Гіперіона зустрічається лише один раз, саме в авторському мовленні. Вона з'являється у пейзажному пасажі і відноситься до порівняння сніжно-білих хмар з могутнім титаном: «Yonder clouds so much resemble the snowy Alps, that they remind me irresistibly of the Swiss. Noble examples of a high purpose and a fixed will! Do they not move, Hyperion-like on high? Were they

not, likewise, sons of Heaven and Earth?» [6, с. 310]. По-перше, це порівняння є логічним наслідком ставлення автора до природи як до божества. У його уявленні, саме природа осяйна та богоподібна, тому її творіння можна поставити в один ряд з титанічними істотами. Хмари здаються автору величними та вільними, як і античний велетень. Вони не зупиняють свого руху ані на хвилину, і можуть обирати напрямок. Хмари здатні трансформуватися у будь-які, навіть найфантастичніші фігури. І людина, як вважає автор, має у чомусь бути схожою на хмари. Ті, хто здатні змінити себе та навколишній світ, сильні та бунтівні, як титан Гіперіон, не можуть дозволити собі зупинитися, навпаки, постійний рух, тобто, постійний розвиток, є заставою їхнього успіху. Вони мають не боятися шукати своєї долі, змінювати щось у власному житті, становитися кращими, і лише тоді вони зможуть піднятися на рівень величних титанів, піднятися так високо, як і білі хмари. Вкриті снігом Альпи, які й нагадують хмари – це улюблений образ англійських романтиків, таких як Г. Байрон, П. Шеллі, М. Шеллі, у творчості яких гірська гряда слугувала символом краси та величі природи. Проте є у хмар і недолік: тіні, які вони кидають на землю, занадто нетривкі. Вони залишаються там лише на кілька секунд чи хвилин, а потім трансформуються, зникають, ідуть далі. Тінь, яку хоче кинути по собі будь-яка людина, має бути майже вічною. Тобто, автор залишає нам пораду: бути не лише частиною природи, а бути схожими на неї, навчатися за допомогою великої книги природи, яка знаходиться в нас перед очима, розвиватися, шукати себе, а коли знайдеш, присвятити себе створенню чогось величного, що закріпить твою тінь на землі для наступних поколінь:

Так свій шлях земний пройди,
Щоб на дюнах днів назавжди
Збереглись твої сліди.
Ті, що їх у злу годину
Заблукалий знайде брат –
І розігне знову спину [2].

У канву роману вплетені численні уривки з віршів, а іноді й цілі балади, які часто приводяться без згадки автора. Саме так, у романі ще раз з'являється тема Альп, і ми знайомимося з баладою британського письменника Джеймса Монтгомері «Альпи» [6, с. 244]. Лонгфелло так захоплений красою природи, красою величних гір, що хоче донести її до читача усіма можливими способами. Ніби хвилюючись, що лише його власних слів буде недостатньо, він посилює враження хвалебними одами, що вийшли з-під іншого пера:

Methinks I muse on Nature's tomb,
And hear the passing foot of Time
Step through the silent gloom.
All in a moment, crash on crash [6, с. 244].

Такі цитати завжди поділяють та підсилюють власні погляди Лонгфелло. Так, приведений уривок підкреслює божественну сутність природи та місце людини як її органічної частини, а також ілюструє погляди Лонгфелло на те, що сильна духом людина зможе покласти усю природу та увесь світ до своїх ніг не підкорюючи її, а лише підіймаючись вище за неї.

Цитування саме британських письменників важливе для розуміння ідей Лонгфелло. Американська культура з самого початку формувалася як дочірня по відношенню до європейської, і Лонгфелло не вважав за наймудріше рішення порвати будь-які зв'язки з спадком минулих віків [8, с. 46]. Лонгфелло, який отримав лінгвістичну освіту та розробив декілька власних курсів з європейських літератур [3, с. 28], дуже високо цинив здобутки європейського романтизму, приділяючи особливу увагу англійському та німецькому романтичному руху. Саме тому він намагався «пересадити англійський спокійний, ідилічний романтизм на американський ґрунт» [1]. Лонгфелло, як ніхто інший, розумів, що новостворена амери-

канська література не може вирости без жодного підґрунтя, і кожній великій традиції необхідне глибоке коріння. Фундаментом для його подальшої роботи стали індіанський фольклор, який вплинув на низку його творів, у тому числі «Пісню про Гайавату», і, з іншого боку, класична європейська література. Цитати та ремінісценції з творів Гете, Гофмана, Уланда, Байрона, поетів-лейкістів часто зустрічаються на сторінках його творів, і «Гіперіон» не став виключенням. Будучи народженим у сім'ї переселенців з Європи, а отже й носієм європейської культури та цінностей, Лонгфелло став тим, хто поєднав у своїй творчості традиції європейської літератури та нову ментальність американської людини.

Ця позиція письменника мала величезний вплив на роман «Гіперіон». Роман нагадує літературну матрицю – сюжетну канву, до якої вплетені уривки творів англійських та американських поетів й прозаїків. Головний герой твору Флемінг майже увесь час розмовляє з друзями – Професором та Бароном – про європейську літературу. Основними посталями у їх розмовах стають Йоганн Гете, Генріх Гейне, Ернст Амадей Гофман, якого вже було згадано вище, Байрон, Данте. Герої дискутують з приводу їх творчості, життя та навіть відвідують визначні місця, пов'язані з ними, такі, як дім Гофмана. Флемінг у бесідах з друзями доходить висновку, що, як і видатні письменники, хоче лишити по собі щось по-справжньому тривке. Він признає той факт, що живе серед величних створінь його пращурів, які є їх тінню на землі, тим, що вони лишили по собі, і він відчуває себе зобов'язаним залишити по собі свій вклад: «I am a necessary link in the great chain, which, from the full development of consciousness in the first man, reaches forward into eternity. All the great, and wise, and good among mankind, all the benefactors of the human race, whose names I read in the world's history, and the still greater number of those, whose good deeds have outlived their names... I can build forward, where they were forced to leave off; and bring nearer to perfection the great edifice which they left uncompleted» [6, с. 205].

Саме з літературним пластом роману пов'язана ще одна інтерпретація міфу про Гіперіона у творі. Роздуми та хід думок про долі творців у героїв Лонгфелло нагадують про долю міфологічних титанів. Так, в античному міфі зображена зміна одного покоління божеств іншими, досконалішими – молодшим та талановитішим поколінням Олімпійців, яке більш пристосовано до умов світу, що змінюється. Лонгфелло теж стверджує, що на зміну одному поколінню письменників та митців завжди приходять інші, ця зміна неминуча, нові таланти знову й знову будуть наступати на п'яти старіючим геніям: «The future poet climbs upon the old man's knees. His genius is not recognised yet» [6, с. 410], але їх труди залишаться у вічності, бо потрібні суспільству.

Лонгфелло, устами свого героя Барона, виражає думку про те, що без поетів, істориків, філософів нації були б нічим, примарною подобою того, що вони являють зараз: «Blot out from England's history then a mess of Chaucer, Shakspeare, Spenser, and Milton only, and how much of her glory would you blot out with them! ... What were the nations of old, without their philosophers, poets, and historians!» [6, с. 134] Так він у романтичному ключі стверджує ідею, що поети та люди думки вкрай потрібні для розвитку здорового суспільства.

Цікаво, що Лонгфелло цитує не лише літературну творчість своїх романтичних сучасників, але й багато народних пісень. Так, він повністю приводить текст «What comes there from the hill» яку ще називають «Fox song» [6, с. 278]. У цьому також приміти романтичного мистецтва Лонгфелло. Проте цікавими є акценти, які американський поет підсилює у цих піснях. У них для нього важливіша історія про звичайну людину, яка талановита від природи і яка може помітити та оспівати красу навколишнього світу, залишивши після себе щось не менш величне, ніж визнані письменники.

Проте, світ людських почуттів набагато більший та яскравіший, аніж його можна передати на папері: «Some feelings are quite untranslatable. No language has

yet been found for them» [6, с. 327]. Тобто, можна дійти висновку, що згідно з Лонгфелло, справжні почуття, як і справжня краса, невліпові, вони існують лише коротку мить, і лише душі людини під силу зберегти їх, бо навіть найкращий письменник не зможе перенести їх на папір, як і найкращий художник не зможе перенести їх на полотно. Так, найвеличнішою цінністю всесвіту є людська душа, що ховає у собі усі багатства світу.

Таким чином, можна зробити наступні висновки. По-перше, роман Лонгфелло «Гіперіон» є носієм певних типологічних рис романтизму. Роман базується на характерному для романтизму героїчному міфологічному сюжеті, що оспівує діяльність та боротьбу титанів, які повстали проти світобудови, проти богів. Але акцент зміщений з універсально-символічної площини у сферу реальності, яку легко впізнати, тобто автор пише про конкретне, земне – нещасливе кохання, пошуки своєї сутності, бажання залишити щось по собі. Лонгфелло прагнув змалювати звичайну людину, проте у змалюванні образу протагоніста відчутний вплив романтичної традиції, бо герой наділений рисами сильної особистості та багатим духовним світом. Специфічно американським є у романі оптимістичний погляд на майбутнє, а також концепція *self-made man*. Ця концепція втілена в образі головного героя, який вірить в те, що лише своїми силами та трудом, а не божою волею, людина може змінити дійсність, вистроїти особисте щастя й майбутнє нації.

Також велике значення для роману має зображення людини на фоні природи, яка наділяється автором божественною та символічною сутністю: гори нагадують авторові постаті титанів, і Лонгфелло заохочує нас до єдності з таким проявом божественного.

Важливі для розуміння ідей роману апелювання до європейської літературної спадщини, тієї духовності націй та окремих людей, яка сприяє розвитку своєї культури.

Античний міф про Гіперіона, влітаючи до тканини роману, перетворюється на метафоричний символ духовного розвитку, що означений назвою роману, а також рядом внутрішньо-текстових алузій. Лонгфелло створює декілька рівнів втілення міфологічних мотивів у тексті. По-перше, історія духовного шляху героя повторює сюжет міфу. По-друге, пантеїстичні погляди письменника втілюються в ідею титанічності та величі природи, що підтверджується образними паралелями між романом та міфом. Третя проекція пов'язана зі сферою літературної творчості, що жваво обговорюється Флемінгом з його друзями. Лонгфелло стверджує титанічну велич творців загалом та письменників зокрема, для нього вони – ті люди, які будують сьогоднішнє та майбутнє, створюють культурний базис розвитку людства, а тому є невід'ємною та важливою частиною людської спільноти. І наприкінці роману головний герой, подібно його улюбленим авторам, вирішує залишитись в історії через творчість.

Таким чином, античний міф у Лонгфелло трансформується, відображаючи американські реалії XIX сторіччя, його актуальність у зв'язку з історією звичайної людини – яка, у контексті романтичної естетики, все ж відрізняється у Лонгфелло тонким відчуттям світу та себе, – а не надприродного могутнього титана. Лонгфелло створює оптимістичний суто американський неоміф про справжню особистість, яка, хоч і не наділена надзвичайними силами, також може бути видатною за своєю природою та змінити світ. Цей неоміф є напуттям молодим людям, як залишити щось справжнє після себе. Роман також звучить і як гімн людині взагалі, бо він просякнутий характерною для американців вірою у неї та її перемогу над труднощами через духовність, порозуміння із самою собою та єдність з природою.

Бібліографічні посилання

1. Венгерова З. А. Лонгфелло [Електронний ресурс] / З. А. Венгерова // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – Режим доступа: <http://www.vchi.net/brokgauz/>

2. Лонгфелло Г. Псалом життю [Електронний ресурс] / Г. Лонгфелло. – Режим доступу: <https://javalibre.com.ua/java-book/book/2921674>
3. *Calhoun* C. C. *Longfellow: A Rediscovered Life* / C. C. Calhoun. – Boston: Beacon Press, 2004. – 332 p.
4. *Keats* J. *Hyperion* [Electronic resource] / J. Keats. – Access mode: <https://www.poetry-foundation.org/poems/44473/hyperion>
5. *Kent* P. The poet as critic / P. Kent // *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*. – Cambridge University Press, 2002. – P. 12.
6. *Longfello* H. *Hyperion* [Electronic resource] / H. Longfello. – Access mode: <http://www.general-ebooks.com/book/74211230-hyperion>
7. *Poe* E. A. Review of *Hyperion* [Electronic resource] / Edgar Poe. – *Burton's Gentleman's Magazine*, 1839. – Access mode: <https://www.eapoe.org/works/criticism/bgm39101.htm>
8. *Williams*, C. B. *Henry Wadsworth Longfellow* / C. B. Williams. – New York: Twayne Publishers, Inc., 1964. – 114 p.

Надійшла до редколегії 20.05.2018 р.